

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2023, s. 10: 543-583

Diyamet Gençlik Merkezlerinde Yürütölen Değerler Eğitimi alışmalarının Öğretmen, Öğrenci, Veli ve Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görüşleri erevesinde İncelenmesi
An Investigation of the Values Education Studies Carried out in Diyanet Youth Centers in the Frame of the Views of Teachers, Students, Parents and Personnel of the Presidency of Religious Affairs

Ali GÖL

Doktor Öğretim Üyesi, Samsun Üniversitesi,
İlahiyat Fakóltesi, Din Eğitimi ABD,
Assistant Professor, Samsun University,
Faculty of Teology, Department of Religious Studies
ali.gul@samsun.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1016-5832

DOI: 10.56720/mevzu.1309295

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03 Haziran / June 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02 Ağustos / August 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: Gül, Ali. "Diyamet Gençlik Merkezlerinde Yürütölen Değerler Eğitimi alışmalarının Öğretmen, Öğrenci, Veli ve Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görüşleri erevesinde İncelenmesi". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (Eylöl 2023): 543-583. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1309295>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Günümüzde gençliğin dini ve kültürel mirasıyla yoğrulmuş ahlaki değerlere sahip olması için birçok kurum ve kuruluşça değerler eğitimi faaliyetleri düzenlenmekte ve devamlılığının sağlanabilmesi için projelendirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında imzalanan protokol ile yürürlüğe giren “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi” bunlardan bir tanesidir. Proje, gönüllü öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine yönelik; sevgi, saygı, sabır, sorumluluk, dürüstlük, adalet, öz denetim, vatanseverlik, dostluk, yardımseverlik kök değerlerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın amacı veli, öğrenci, öğretmen ve DİB personelinin görüşleri çerçevesinde Diyanet Gençlik Merkezinde yürütülen ÇEDES Projesinin incelenmesidir. Nicel araştırma yöntemi ve genel tarama modelinde tasarlanan araştırmanın örneklemi projenin uygulandığı 48 ilde Diyanet Gençlik Merkezlerindeki faaliyetlere devam eden 1365 öğrenci, 1160 veli, 384 öğretmen ve 119 DİB personeli oluşturmaktadır. Araştırmada Diyanet Gençlik Merkezi eksenli yürütülen ÇEDES Projesinin kazanımları, aksayan ve geliştirilmesi gereken yönleri incelenmiştir. Araştırmada, öğrencilerin gençlik merkezlerine ulaşımın kolay olduğu, eğitim amaçlı araç gereçlerin yeterli hale getirilmesi gerektiği, içerik ve programların geliştirilmesinin uygun olacağı, öğrencilerin ilgi ve aidiyetlerinin olumlu olduğu, faaliyetin öğrencilere katkısının istendik seviyede olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Değerler Eğitimi, Diyanet Gençlik Merkezi, ÇEDES.

Abstract

Today, to ensure its continuity and in order to achieve, values education activities and projects are organized and designed by many institutions and organizations One of them is “I am Sensitive to My Environment, I protect My Values” (ÇEDES) Project, which based on the Diyanet Youth Center and come into effect with the protocol signed between the Ministry of National Education, the Directorate of Religious Affairs and the Ministry of Youth and Sports. The project is intended, in the axis of interests and needs of volunteer students; to bring to the students the root values of love, respect, patience, responsibi-

lity, honesty, justice, self-control, patriotism, friendship and humanity The aim of the research is to examine the ÇEDES Project, which is one of the projects carried out in the Diyanet Youth Center, within the framework of the views of parents, students, teachers and the Presidency of Religious Affairs personnel. The sample of the research, which was designed in a quantitative design, consists of 1365 students, 1160 parents, 384 teachers and 119 Ministry of Religious Affairs personnel who continue their activities in Diyanet youth centers in 48 provinces where the project is implemented. In the research, some aspects have been explored about the ÇEDES Project, which was carried out on the basis of the Diyanet Youth Center, regarding the achievements, and the aspects that were disrupted and needed to be improved. In the research, it was concluded that the students' access to the youth centers is easy, educational equipment should be made sufficient, the content and programs should be developed, the interest and belonging of the students are positive, and the contribution of the activity to the students is at a desired level.

Keywords: Religious Studies, Values Education, Diyanet Youth Center, ÇEDES.

Etik Beyan	Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Samsun Üniversitesi Etik Kurulu Etik Değerlendirme Kararının Tarihi: 10.10.2022 Etik Değerlendirme Karar Sayısı: 2022-86
-------------------	--

1. Giriş

Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini gençler oluşturmaktadır.¹ Gençler tüm toplumlar için önemli bir değer, toplumlar için gelecek, kendileri için ümidin en yüksekte olduğu kitledir. Ayrıca toplumların kalkınma ve gelişme potansiyelinin en önemli unsurudur.²

Gençlik döneminde akli olan, dinin ve örfün şekillendirdiği, toplumun müşterek değerlerine uygun karakter gelişimi desteklenmelidir. Değerler iyi

¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552> (Erişim 13 Eylül 2022).

² Aile Araştırma Kurumu, *Türk Ailesinde Adölesanların Sorunları* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1997).

ya da kötü insan olma özelliğini ortaya koyan yanılmaz ölçüt, bireysel mutluluğun, toplumsal barış ve huzurun en kıymetli kaynağı olduğu kabul edildiğinden³ gençliğin ortak bir değeri benimsemesi ve bir değere sahip olması da arzu edilmektedir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken, milli ve kültürel değerleri, gelişime engel olmayacak şekilde koruyup geliştirmek ve özellikle yetişmekte olan kuşaklara kazandırmak gereklidir.⁴ Ne var ki, bu geçiş döneminde gündelik hayatta meydana gelen çok köklü sosyo-kültürel değişiklikler, toplumun en dinamik kitlesini oluşturan gençler üzerinde etkisini oldukça fazla hissettirmiştir. Günümüzde değerlere yer verilmeyen maddeci bir dünya görüşü üzerine kurulu modern yaşam biçimlerinin meydana getirdiği risklere gençler, fazlasıyla maruz kalmaktadır.⁵

Değerlerin yaygınlaştırılmasını sağlamak ve bu değerleri gençlere kazandırmak için kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları gençlik çalışmalarına ağırlık vermekte ve teşkilatlanmaktadır. Bu amaca hizmet etmesi amacıyla dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gençlik merkezleri adı altında teşkilatlanmaya gidilmiştir. Aynı zamanda eğitim kurumu olan bu kurumlarda gençlik, doğal ortamdaki gibi “büyüğe saygıyı, dürüstlüğü, dikkati, enerjik olmayı, sorumluluk duygusuna sahip olmayı, başkalarının haklarına saygılı olmayı ve toplumsal işlevdeki kuralları ve kültürü de öğrenmektedir.”⁶ Türkiye’de ilk gençlik merkezleri Gençlik ve Spor Bakanlığı çatısı altında kurulmuş sayısı ve faaliyet çeşitliliği günümüze kadar önemli oranda artış göstermiştir. Sonrasında belediyeler de kendi imkanları ölçüsünde gençlik merkezleri tesis etmiş ve faaliyet göstermiştir. 2015 yılına gelindiğinde cami dışı din hizmetlerine eğilen Diyanet İşleri Başkanlığı il ve ilçe müftülükleri bünyesinde gençlik merkezleri açmıştır. Bu merkezlerde gençlere ahlaki değer kazandırma çabaları birtakım projeler aracılığı ile yürütülmektedir.

³ Hayati Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2013).

⁴ "Macid Yılmaz, *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2010), 6-67.

⁵ Ömer Faruk Söylev, *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi Kavram Kuram ve Uygulamalar*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 207-208.

⁶ Mahmut Tezcan, *Gençlik Kültür ve Toplum* (İstanbul: Anı Yayıncılık, 2015).

“Gençliğe Değer” ve “Yazımda Kardeşlik Var” projeleri sonrasında yürürlüğe konulan “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi” bunların en önemlilerindedir. Proje 03.11.2021 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Gençlik Spor Bakanlığı arasında imzalanan protokol ile yürürlüğe girmiştir. Proje gönüllü öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine yönelik; sevgi, saygı, sabır, sorumluluk, dürüstlük, adalet, öz denetim, vatanseverlik, dostluk, yardımseverlik kök değerlerini kazandırmayı amaçlamaktadır. Projenin fikir sahibi 15 Temmuz Gazisi, MEB Eğitim Uzmanı Abdülaziz Güven’dir.⁷

Proje ile öğrencilerin “millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerimizi benimseyen, koruyan ve geliştiren” fertler olmalarına, ayrıca çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış, bu donanımı insanlık hayrına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı; millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerimizi kendi yaşantılarında inşa etmiş; akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim sahibi, bedensel ve sosyal bakımdan dengeli bireyler olarak yetiştirilmesine katkı sağlanması beklenmektedir.⁸

Proje yasal olarak; a)1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’na, b) 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’a, c) 15/12/2020 tarihli ve E.847444 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uygulama Genelgesi’ne, d) 07/05/2020 tarihli ve 340105 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi’ne, e) 222 sayılı MEB İlköğretim ve Eğitim Kanunu’na, f) Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği’ne, g) Millî Eğitim Bakanlığı Sosyal Etkinlik İzinleri Yönergesine dayanmaktadır.

Gönüllük esasına göre sürdürülen faaliyetler, görevli öğretmenler, gençlik merkezi sorumluları ve Gençlik Spor Müdürlüğü görevlileri tarafından bölge şartlarına uygun olarak hazırlanan ortak yıllık faaliyet planları çerçevesinde yürütülmektedir. Kurs programının süresi için; “Değerler kulübü faaliyetlerinin düzenli olarak yürütülebilmesi için okul ders saatleri dışında haftanın belirli gün ve saati kulüp saati olarak planlanabilir.” denmektedir. Kurslar

⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, Altındağ İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü Arşivi (Erişim 21 Ekim 2022)

⁸ “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi İş Birliği Protokolü” (Erişim 13 Eylül 2022).

haftada en fazla iki gün iki ders saati olarak uygulanacak şekilde toplam 60 ders saati olarak planlanmakta, kursu başarı ile tamamlayanlara kurs bitirme belgesi düzenlenmektedir.⁹

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün eğitim kurumlarında oluşturulan değerler kulübü aracılığı ile programa katılan öğrenciler için temsilci öğretmen (değerler kulübü öğretmeni), gençlik merkezi sorumlusu ve il gençlik spor görevlisi tarafından, bölge şartlarına, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak değerler eğitimi etkinlikleri düzenlenmektedir. Ayrıca Diyanet Gençlik Merkezlerinin, Gençlik Spor İl/ilçe Müdürlüklerinin imkânları çerçevesinde halk eğitim kursları, seminer, kamp, gezi, piknik, sinema, iftar programı vs. gibi çalışmalar gerçekleştirilmektedir.¹⁰

İl/ilçe Millî Eğitim Müdürlükleri, il/ilçe Müftülükleri ve il/ilçe Gençlik Spor Müdürlükleri iş birliğiyle, yıllık çalışma planı doğrultusunda, Diyanet Gençlik Merkezlerinin ev sahipliğinde her yıl “Kültür Şenlikleri” düzenlenmektedir. Değerler kulübü faaliyetlerinde öğrencilerin ortaya koydukları eser ve ürünler paylaşılır, katıldıkları faaliyetlere ait fotoğraf, video, sunum vb. içerikler sergilenir. Kültür Şenlikleri kapsamında, öğrenci sunumları, tiyatro etkinlikleri, stant organizasyonları, geleneksel yarışmalar, spor müsabakaları, musiki dinletileri vb. çalışmalar gerçekleştirilmektedir.¹¹

Projede uygulanan eğitim ve etkinliklerle;

● İlgi ve kabiliyetleri doğrultusunda daha donanımlı, özgüvenleri yüksek bireyler olmaları,

● Birlikte çalışma, yardımlaşma, kişisel disiplin sağlama, duygu ve davranışlarını kontrol etmeyi öğrenme, dikkatini yoğunlaştırma gibi özellikleri edinmeleri,

● Fiziksel, zihinsel, ruhsal, bedensel ve sosyal bakımdan dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmeleri,

⁹ “Din Eğitimi Alanı, Değerler Eğitimi Kurs Programı”, (Erişim 20 Eylül 2022).

¹⁰ “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi Uygulama Usul ve Esasları” (Erişim 23 Eylül 2022).

¹¹ “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi Uygulama Usul ve Esasları”.

- Kültür ve medeniyet mirasımızın farkında olarak yetişmeleri,
- Millî ve manevi değerlerimizi öğrenerek yaşamlarının bir parçası haline getirmeleri,
- Zararlı alışkanlıklar ve madde bağımlılığı konularında farkındalıklarının artması,
- Millî birlik ve bütünlüğümüzün, kuşaklar arasındaki bağların ve toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın güçlendirilmesi yönünde çalışmaları amaçlanmıştır.¹²

Araştırma MEB, GSB ve DİB arasında imzalanan protokol kapsamında yürütülen ve değerler eğitimi programı olan “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi” kapsamında yürütülen çalışmaları veli, öğrenci, öğretmen ve Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin görüşleri çerçevesinde incelemeyi, projenin faydalı yönlerini ve aksayan yanlarını belirlemeyi, kalıcı çözümler için öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

İnsanlığın ahlaki değerlerle kuşanması dünyanın varoluşundan bu yana sürekli ihtiyaç duyulan ve güncelliğini koruyan bir husustur. Günümüz modern dünyasında değerleriyle bütünleşmiş birey kıymet arz etmektedir. Ahlaki değer kazanımı eğitim ile olmaktadır. Bu eğitim ailede başlar, çevrede devam eder. Çevre eğitiminin formal ve informal özelliği bulunmaktadır. Okullarda ve kurumlarda belli kriter barındıran eğitim, formal eğitim kapsamına girmektedir. Diyanet Gençlik Merkezlerinde verilen değerler eğitimi çalışmaları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu kurumlarda verilen değerler eğitimi programlarından biri olan “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi”ni inceleyerek hakkında bütüncül sonuçlara varmak, aksayan yönlerini tespit ederek olumlu yönlerini geliştirerek eğitimin parçası olan bu etkinlikleri ve kurumları güçlendirme, ahlaki değerlerini kazanmış bireylerin sayısını arttırmak açısından önemli görünmektedir.

Araştırma ile Diyanet Gençlik Merkezlerinde yürütülen bu projenin gençlerin değerler eğitimine katkısının olup olmadığını araştırmak, aksayan yönlerini tespit ederek gerçekleşmesi planlanan diğer değerler eğitimi projelerine

¹² “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi Uygulama Usul ve Esasları”.

model olup olamayacağının belirlenmesi tartışılacaktır. Araştırmanın temel problemi Diyanet Gençlik Merkezlerinde yürütülen “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi”nin gönüllü öğrencilerin değerler eğitimine katkısı var mıdır ve aksayan yönleri bulunmakta mıdır?

Alanyazın incelendiğinde konuyla doğrudan ilgili olarak Koç (2021), Diyanet İşleri Başkanlığının öğrenci yurtları ve gençlik merkezlerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini incelemeyi ve bir eğitim öğretim programı önerisi sunmayı amaçlamıştır. Kurumsal sınırlılıklar bağlamında söz konusu hizmetlerin güçlü ve zayıf yönlerini belirtmiştir. Sonuç olarak yazar, Türkiye’deki yükseköğretim düzeyinde eğitim alan gençler üzerine yapılan gençlik çalışmalarında kullanılabilir din psikolojisi ve gelişim psikolojisi ile klinik psikoloji perspektifinden hareketle modüler sisteme dayanarak manevi danışmanlık ve rehberlik sertifika programını önermiştir.¹³

Ekici (2022), çalışmasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde tasarlanan ve gençlik merkezlerinde uygulanan “Gençliğe Değer” projesini din eğitimi kapsamında değerlendirmiştir. Bu amaçla Türkiye’de bulunan 12 il ve 9 ilçe gençlik koordinatörleriyle yazılı ve sözlü görüşmeler gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda projenin başarılı şekilde devam ettiği ancak programların öğrencilerin yaş seviyesine uygun hale getirilmesi gerektiği, sosyokültürel şartların dikkate alınması gerektiği, personelin daha donanımlı olması gerektiği sonuçlarına ulaşmıştır.¹⁴ Bu çalışmaların haricinde Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı gençlik merkezleri ve belediyelere bağlı gençlik merkezlerinin faaliyetlerine yönelik araştırmaların varlığı bilinmektedir. Bu çalışmalardan Cılga (2001)¹⁵, Ataç (2018)¹⁶, Dikeç (2020)¹⁷, Büyükyılmaz (2021)¹⁸, Kolcu (2021)¹⁹’nun araştırmaları başlıcalarıdır.

¹³ Mustafa Koç, “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3 (2021), 135-201.

¹⁴ Kübra Kamer Ekici, “Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 17 (2022), 38-60.

¹⁵ İbrahim Cılga, “Gençlerin Gelişiminde ve Madde Kullanımlarını Önlemede Gençlik Merkezlerinin Rolü”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 4/4 (2021), 128-175.

¹⁶ Ömer Ataç, *Gençlerin Gençlik Merkezleri Faaliyetlerine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi* (Düzce: Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2018).

Ayrıca gençlik üzerine ve özelinde gençliğin değerleri üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Şirin (1983)²⁰, Gökçe (1984)²¹, Adenauer (1999)²², Aydın (2003)²³, Özensel (2004)²⁴, Tetik (2006)²⁵, Akbaş (2008)²⁶, Bacanlı (2012)²⁷, Güngör (2012)²⁸, Meydan (2012)²⁹, Yapıcı (2012)³⁰, Zavalı (2014)³¹, Ersan (2014)³², Düzgüner (2015)³³, Eraslan (2015)³⁴, Sekam

-
- 17 Gül Dikeç, "Gençlik Merkezini Kullanan Bir Grup Ergende Akıllı Telefon Bağımlılığı ile Sosyal Medyadaki Sosyal Kayguları Arasındaki İlişki ve Etkileyen Faktörler", *Bağımlılık Dergisi* 21/2 (2020), 99-107.
- 18 Merve Şener - Ozan Büyükyılmaz, "Gönüllü Çalışma ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı: Karabük Gençlik Merkezinde Bir Araştırma", *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2021), 95-110.
- 19 Merve Kolcu, "Gençlik Merkezini Kullanan Ergenlerde (13-20 Yaş) Akıllı Telefon Kullanımının Uyku Kalitesine Etkisi", *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 24/4 (2021), 512-519.
- 20 Ahmet Şirin, *Gençlerin Değerler Sıralaması Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1983).
- 21 Gökçe Birsen, *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı (Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984).
- 22 Adenauer Konrad, *Türk Gençliği 98:Suskun Kitle Büyüteç Altında* (Ankara: Konrad Adenauer Vakfı, 1999).
- 23 Mustafa Aydın, "Gençliğin Dini ve Ahlaki Değerleri", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003).
- 24 Ertan Özensel, *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2004).
- 25 Aslı Tetik Kanık, *İlköğretim Çağı Çocuğunun Ahlâk Gelişiminde Manevi Değerlerin Etkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).
- 26 Oktay Akbaş, "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", *Değerler Eğitimi Dergisi* 6/16 (2008), 9-27.
- 27 Hasan Bacanlı - Mehmet Dombaycı, "Değer Eğitiminde Değer Boyutlandırma Yaklaşımı", *II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2012), 889-912.
- 28 Özcan Güngör, "1.5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dini Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA örneği", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 36-71.
- 29 Hasan Meydan, *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi* (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012).
- 30 Asım Yapıcı, "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9/2 (2009), 1-37.
- 31 Sinan Zavalı, "Üniversite Öğrencilerinin Değer Algısı", *Değerler Eğitimi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 163-189.

(2016)³⁵, Kaymakcan (2016)³⁶, Öğretici (2019)³⁷, Çınar (2019)³⁸, Adenauer(2021)³⁹, Aksoy (2021)⁴⁰ İnce (2022)⁴¹'nin çalışmaları konumuz ile ilgili olabilecek araştırmalardır.

Bu çalışmalar haricinde Diyanet Gençlik Merkezlerini ve bu merkezlerde yürütülen gençlerin değerler eğitimi konusunda kazanım sağlamasına yönelik projeleri ele alan araştırma bulunmadığı görülmüştür.

Bu çalışmada cami dışı din hizmetleri dahilinde Diyanet Gençlik Merkezlerinde değerler eğitimi çerçevesinde uygulanan “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi”ni öğretmen, diyanet personeli, öğrenci, veli görüşleri çerçevesinde ele alacağız.

2. Yöntemi

Araştırma yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden oldukça çok bireyden oluşan örneklemden elde edilen bir çok bilgiyi sunan ve bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan tarama (survey) modeli kullanılmıştır.⁴² Bu yöntemde sadece bir değişkenin incelen-

³² Ersoy Ersan, “Değişen Değerler Dünyasında Gençliğin Ahlakla İmtihanı”, *Uluslararası Gençler ve Değerler Sempozyumu Kitabı* (İstanbul: Korint Yayıncılık, 2014), 270-284.

³³ Sevde Düzgüner, “Değişen Dünyada Gençlik ve Değerler”, *T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2015), 105-126.

³⁴ Levent Eraslan - Erdi Erdoğan, “Değerler, Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/2 (2015), 122-139.

³⁵ Celalettin Vatandaş, *Türkiye Gençlik Araştırması “Türkiye’de Gençlik Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri”* (İstanbul: SEKAM, Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi., 2016).

³⁶ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, *Ahlak, Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem Yayınları, 2016).

³⁷ Bekir Öğretici, “Cami Merkezli Din Eğitimi Kapsamında ‘Cami Gençlik Buluşmalarının’ Önemi: Ümraniye Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/67 (2019), 729-737.

³⁸ Fatih Çınar, “Gençlik Değerler ve Bağımlılık Profilleri Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2019), 164-186.

³⁹ Adenauer Konrad, *Türkiye Gençlik Araştırması* (İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı, 2021).

⁴⁰ Özay Nuri Aksoy, “Lise Gençlik Değerlerinin Sosyolojik Analizi Balıkesir Örneği”, *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2/2 (2021), 166-189.

⁴¹ Abdullah İnce, *Türkiye Gençlik Makaleleri Bibliyografyası (1953-2021)* (Konya: Neu Yayınları, 2022).

⁴² Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem (Ankara: Pegem, 2017), 14.

diği genel tarama modeli tercih edilmiştir.⁴³ Araştırmanın evrenini 48 ilde (Adana, Adıyaman, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Eskişehir, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Giresun, Hakkari, İstanbul, İzmir, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kars, Kayseri, Kırıkkale, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mersin, Muğla, Ordu, Sakarya, Samsun, Sivas, Siirt, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon, Uşak, Yalova, Yozgat) Diyanet Gençlik Merkezindeki faaliyetlere devam eden 19870 öğrenci, öğrenci velisi, projenin koordinatörlük görevini yürüten 758 öğretmen, gençlik merkezlerinde görevli 485 DİB personeli oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise projenin uygulandığı 48 ilde Diyanet Gençlik Merkezlerindeki faaliyetlere devam eden 1365 öğrenci, 1160 veli, 384 öğretmen, 119 Diyanet İşleri Bakanlığı personeli oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılması planlanan anket formlarının hazırlanması sürecinde öncelikle literatür taraması yapılmış ve veri toplanacak alanla ilgili sorular oluşturulmuştur. Oluşturulan sorularla ilgili uzman kişiler ile görüşülmüş, düzeltmeler neticesinde soruların anlaşılma durumu vb. hususlar pilot uygulama olarak sınırlı sayıda paydaşa uygulanarak anketin son şekli verilmiştir. Böylece araştırmacı tarafından hazırlanan anket formları örnekleme oluşturan öğretmen, öğrenci, veli ve Diyanet İşleri Başkanlığı personeline uygulanmıştır.

Araştırmanın nicel kısmını oluşturan anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler, frekans ve yüzde şeklinde tanımlayıcı istatistikler olarak raporlanmıştır. Anketler SPSS 22 programında yüzde ve frekans yöntemi ile analiz edilmiştir. Kullanılan 12 maddelik "Öğrenci Görüş Anketi", 22 maddelik "Veli Görüş Anketi", 23 maddelik "Öğretmen Görüş Anketi", 22 maddelik "Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görüş Anketi" içerisindeki soruların güvenilirlik tespiti için Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Bu katsayı; .60 ile .80 arasında olduğunda ölçek "oldukça güvenilir", .80 ile 1 arasında olduğunda ise "yüksek derecede güvenilir" dir.⁴⁴ Bu analiz neticesinde çalış-

⁴³ Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 178.

⁴⁴ Aziz Akgül - Osman Çevik, *İstatistiksel Analiz Teknikleri "SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları* (Ankara: Emek Ofset Ltd, 2003).436

manın Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı "Öğrenci Görüş Anketi" 0,77, "Veli Görüş Anketi" 0,83, "Öğretmen Görüş Anketi" 0.88, "Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görüş Anketi" 0,86 olarak bulunmuş ve "Öğrenci Görüş Anketi"nin güvenilir, diğer anketlerin ise oldukça güvenilir olduğu görülmüştür. Bu analizden elde edilen veriler nicel araştırma bulgularının yorumlanmasında kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Öğrenci Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların %57,1'i erkek, %42,9'i kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklemenin cinsiyet dağılımının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin gençlik merkezlerine ulaşım imkânlarına bakıldığında katılımcılar, gençlik merkezlerine ulaşımının % 85,9 ile kolay olduğunu, %11,6'sı zaman zaman zorlandığını, %2,6'sı zorlanmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuç öğrencilerin gençlik merkezlerine ulaşımında çoğunlukla sorun yaşamadığını, kolaylıkla ulaşabildiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların %87,6'sı boş zamanlarında gençlik merkezlerine gitmek istediklerini, 12,4'ü gitmek istemediklerini belirtmişlerdir. Ulaştığımız bu sonuç öğrencilerin proje kapsamında gençlik merkezlerine gitmekten büyük oranda memnun olduklarını göstermektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Gençlik Merkezi İle İlgili Görüşleri

		Evet		Hayır		Kısmen		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Diyanet Gençlik Merkezlerini beğendim.	1024	75	145	11	16	1	1365	100
2.	Değerler Kulübü öğrencisi olmaktan mutluyum.	1268	93	80	6	17	1	1365	100
3.	Proje süresince Diyanet Gençlik Merkezinde vakit geçirmek mutlu etti.	1203	88	139	20	3	0,2	1365	100
4.	Gençlik merkezi sorumlularının davranışlarından memnun kaldım.	1239	91	22	2	104	8	1365	100

5.	Gençlik merkezinde yapılan etkinliklerden memnunum.	1209	89	129	6	27	2	1365	100
6.	Gönüllü rehber öğrenciler ile etkinlikler gerçekleştirdim.	998	73	215	16	155	11	1365	100
7.	Gönüllü rehber öğrenciler bizimle yeterince ilgileniyor.	1016	74	247	18	102	7	1365	100
8.	Gönüllü rehber öğrencilerin davranışlarından memnunum.	1112	81	178	13	75	5	1365	100

Katılımcıların %75'i Diyanet Gençlik Merkezlerini beğendiğini, %93'ü değerler kulübü öğrencisi olmaktan mutlu olduğunu, %88'i proje süresince Diyanet Gençlik Merkezinde vakit geçirmenin kendisini mutlu ettiğini, %91'i gençlik merkezi sorumlularının davranışlarından memnun kaldığını, %89'u gençlik merkezinde yapılan etkinliklerden memnun olduğunu, %73'ü gönüllü rehber öğrenciler ile etkinlikler gerçekleştirdiğini, %74'ü gönüllü rehber öğrenciler kendileriyle yeterince ilgilendiğini, %81'i gönüllü rehber öğrencilerin davranışlarından memnun olduğunu belirtmiştir.

3.2. Veli Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların %50,5'i erkek, %49,5'i kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Cinsiyet dağılımı olarak eşit dağılımda olduğu söylenebilir. Katılımcıların %86,4'ü ortaokul, %4,7'si lise, %3'ü lisans, %0,4'ü yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların %55'i ev hanımı, %21'i kamu görevlisi, %24'ü kamu dışı alanlarda çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %91,2'sinin bir çocuğu, %6,2'sinin iki çocuğu, %2,6'sının üç ve daha fazla çocuğu projeye kapsamında Diyanet Gençlik Merkezlerine devam etmektedir. Katılımcıların %33,9'u değerler kulübü öğretmeni ile hiç görüşmediğini, %31'i ayda bir görüştüğünü, %24,5'i haftada bir görüştüğünü, %10,6'sı haftada birden fazla görüştüğünü ifade etmişlerdir. Katılımcıların %62,3'ü gençlik merkezi görevlisi ile hiç görüşmediğini, %20,9'u ayda bir görüştüğünü, %12,8'i haftada bir görüştüğünü, %4,1'i haftada birden fazla görüştüğünü belirtmişlerdir. Katılımcıların %53,2'si gençlik merkezini ziyaret ettiğini, %46,8'i ziyaret etmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Velilerin Projenin İşleyişi ile İlgili Görüşlerine Göre Dağılımı

		Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1.	Değerler kulübü öğretmeninden memnunum.	1075	93	71	6	14	1	1160	100
2.	Gençlik merkezi personelden memnunum.	1007	87	134	12	19	2	1160	100
3.	Gençlik merkezindeki araç gereçleri (masa tenisi, dart, akıl oyunları vb) yeterli buluyorum.	691	60	368	32	101	9	1160	100
4.	Gençlik merkezinde uygulanan etkinlikler yeterlidir.	574	49	451	39	135	12	1160	100
5.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumda olumlu davranış değişikliği gözlemledim.	756	65	451	39	135	12	1160	100
6.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun bize (anne, baba, aile büyükleri) karşı tutumunda olumlu değişiklikler oldu.	696	60	346	30	118	10	1160	100
7.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun kendi işlerini yapma becerisinin geliştiğini düşünüyorum.	669	58	376	32	115	10	1160	100
8.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun kendi hayatında sorumluluk sahibi olmaya başladığını düşünüyorum.	680	59	387	33	93	8	1160	100
9.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun daha	861	74	229	20	70	6	1160	100

	dürüst olmaya başladığını düşünüyorum.								
10.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun daha sabırlı olmaya başladığını düşünüyorum.	597	51	422	36	141	12	1160	100
11.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun çevresiyle daha dostane ilişkiler geliştirmeye başladığını düşünüyorum?	822	71	286	25	52	4	1160	100
12.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun çevresine karşı daha yardımsever olmaya başladığını düşünüyorum.	916	79	200	17	44	4	1160	100
13.	Projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğumun millî değerlerimiz konusunda daha duyarlı olmaya başladığını düşünüyorum.	907	78	212	18	41	4	1160	100
14.	Çocuğum, proje kapsamındaki etkinliklerden bizlere olumlu bir şekilde bahsediyor.	1021	88	112	10	27	2	1160	100

Katılımcıların %93'ü değerler kulübü öğretmeninden memnun olduğunu, %87'si gençlik merkezi personelinden memnun olduğunu, %66'sı gençlik merkezinde yapılan etkinlikleri yeterli bulduğunu, %60'ı gençlik merkezindeki araç gereçleri (masa tenisi, dart, akıl oyunları vb) yeterli bulduğunu, %78'i çocuğunun gençlik merkezindeki etkinliklerden sıkılmadığını, %49'u gençlik merkezinde uygulanan etkinlikleri yeterli bulduğunu, %65'i projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunda olumlu davranış değişikliği gözlemlediğini, %60'ı projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun anne, baba, aile büyüklerine karşı tutumunda olumlu değişiklikler olduğunu, %58'i pro-

jeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun kendi hayatında sorumluluk sahibi olmaya başladığını, %59'u projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun kendi hayatında sorumluluk sahibi olmaya başladığını, %74'ü projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun daha dürüst olmaya başladığını, %51'i projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun daha sabırlı olmaya başladığını, %71'i projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun çevresiyile daha dostane ilişkiler geliştirmeye başladığını, %79'u projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun çevresine karşı daha yardımsever olmaya başladığını, %78'i projeye katılmaya başladıktan sonra çocuğunun millî değerlerimiz konusunda daha duyarlı olmaya başladığını, %88'i çocuğunun, proje kapsamındaki etkinliklerden velisine olumlu bir şekilde bahsettiğini belirtmiştir.

3.3. Öğretmen Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların %50,5'i erkek, %49,5'i kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Cinsiyet dağılımı olarak eşit dağılımda olduğu söylenebilir.

Katılımcıların sadece %25,5'i okuldaki diğer öğretmenlerin değerler çalışmalarına katılma yönünde istekli olduklarını, %57'si az sayıda olduğunu, %17,7'si hiç olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %73,2'si gençlik merkezlerinde etkinliklere katılan öğrencilerin çok istekli olduklarını, %24,2'si katılım konusunda isteklerinin belirsiz olduğunu, sadece %2,6'sının isteksiz olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %53,6'sı bu projede görev almaya devam etmek istediğini, %29,2'si kararsız olduğunu, %17,2'si görev almak istemediğini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %26,6'sı yaz tatilinde gençlik merkezlerinde değerler kursları açmak istediklerini, %45,3'ü kurs açmak istemediklerini, %28,1'i bu hususta kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Projenin İşleyişi ile İlgili Görüşlerine Göre Dağılımı

	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1. İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün çalışmalara desteği yeterlidir.	199	52	136	35	49	13	384	100

2.	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün çalışmalara desteği yeterlidir.	155	40	142	37	87	23	384	100
3.	İl Müftülüğü'nün çalışmalara desteği yeterlidir.	255	66	121	32	38	10	384	100
4.	Okul Müdürünün çalışmalara desteğini yeterlidir.	262	68	93	24	29	8	384	100
5.	Koordinatörler ve üst birimlerin öğretmenlerle iletişimi yeterlidir.	209	54	123	32	52	14	384	100
6.	Proje kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler başarılıdır.	243	63	115	30	26	7	384	100
7.	Proje kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler yeterlidir.	175	46	162	42	47	12	384	100
8.	Gönüllü rehber öğrenciler düzenli olarak katılım sağlarlar.	211	55	52	14	121	32	384	100
9.	Gönüllü rehber öğrencilerle birlikte etkinlikler gerçekleştiririz.	219	57	97	25	68	18	384	100
10.	Rehber öğrenciler projeye yeterli düzeyde katkı sağlarlar.	208	54	128	33	48	13	384	100
11.	Gönüllü rehber öğrencilerin değerler kulübü öğrencilerine yaklaşımlarından memnunuz.	237	62	103	27	44	11	384	100
12.	Öğrencilerin rehber öğrencileri rol model aldıklarını düşünüyorum.	192	50	130	34	62	16	384	100
13.	Öğrencilerin çalışmalar sürecindeki tavır ve tutumlarından memnunuz.	263	68	95	25	26	7	384	100
14.	Öğrencilerde proje sürecinde olumlu davranış değişikliği gözlemledim.	227	59	128	33	29	8	384	100
15.	Projenin öğrencilere değer ka-	233	61	126	33	25	7	384	100

	zandırmada başarılı olduğunu düşünüyorum.								
16.	Projenin öğrencilere özdenetim becerisi kazandırdığını düşünüyorum.	226	59	134	35	24	6	384	100
17.	Proje kapsamında öğrenci velileriyle ayda bir toplantılar gerçekleştirim.	126	33	138	36	120	31	384	100
18.	Öğrenci velileri öğretmenlerle iletişime geçerek destek verdiler.	182	47	133	35	69	18	384	100
19.	Değerler kulübü öğrencileri yaptıkları çalışmalardan okuldaki diğer arkadaşlarına olumlu bir şekilde bahsediler.	279	73	80	21	25	17	384	100

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %52'si İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün, %40'ı Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün, %66'sı İl Müftülüğü'nün, %68'inin okul müdürünün çalışmalarına desteğinin yeterli düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Burada elde edilen sonuçlar, öğretmenlerin en az desteği GSB'den aldıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların %54'ü koordinatörler ve üst birimlerin öğretmenlerle iletişimini yeterli görmektedir. %63'ü proje kapsamında gerçekleştirilen etkinlikleri başarılı bulurken, %46'sı yeterli bulmaktadır. Katılımcıların %55'i gönüllü rehber öğrencilerin faaliyetlere düzenli olarak katılım sağladıklarını, %57'si birlikte etkinlik düzenlediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %62'si gönüllü rehber öğrencilerin değerler kulübü öğrencilerine yaklaşımlarından memnun olduklarını, %50 si öğrencilerin rehber öğrencileri rol model aldıklarını, %68'i öğrencilerin çalışmalar sürecindeki tavır ve tutumlarından memnun olduklarını, %59'u öğrencilerde proje sürecinde olumlu davranış değişikliği gözlemlediğini, %61'i projenin öğrencilere değer kazandırmada başarılı olduğunu, 59'u projenin öğrencilere özdenetim becerisi kazandırdığını belirtmişlerdir. Katılımcıların %33'ü proje kapsamında öğrenci velileriyle ayda bir toplantılar gerçekleştirdiğini, %47'si velilerin öğretmenlerle iletişime geçerek destek verdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %73'ü değerler kulübü öğrencilerinin diğer arkadaşlarına olumlu dönüt verdiğini belirtmişlerdir.

3.4. Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Görüşlerine Dair Bulgular

Katılımcıların %80'i erkek, %20'si kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Cinsiyet dağılımı olarak eşit dağılımda olduğu söylenebilir. Katılımcıların %6'sı lise, %15'i önlisans, %63,9'u lisans, %15'i yüksek lisans mezunudur.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Projenin İşleyişi ile İlgili Görüşlerine Göre Dağılımı

		Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
		N	%	N	%	N	%	N	%
1	Proje süresince Millî Eğitim Bakanlığı personelleri sizinle yeterli düzeyde iş birliği yaptı mı?	75	63	33	28	11	9	119	100
2	Proje süresince Gençlik ve Spor Bakanlığı personelleri sizinle yeterli düzeyde iş birliği yaptı mı?	55	46	46	39	18	15	119	100
3	İl Millî Eğitim Müdürlüğünün çalışmalarına desteğini yeterli buluyor musunuz?	53	45	40	34	26	22	119	100
4	Gençlik Spor İl Müdürlüğünün çalışmalarına desteğini yeterli buluyor musunuz?	46	39	45	38	28	24	119	100
5	Pilot okuldaki müdürlerin çalışmalarına desteğini yeterli buluyor musunuz?	59	50	41	34	19	16	119	100
6	Pilot okuldaki değerler kulübü öğretmenin çalışmalarına desteğini yeterli buluyor musunuz?	72	61	33	28	14	12	119	100
7	İçerik ve programların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	62	52	45	38	12	10	119	100
8	Gönüllü rehber öğrenciler düzenli olarak katılım sağladılar mı?	64	54	41	34	14	12	119	100
9	Gönüllü rehber öğrencilerle birlikte etkinlikler gerçekleştirdiniz mi?	79	66	27	23	13	11	119	100

10	Rehber öğrencilerin projeye yeterli düzeyde katkı sağladığını düşünüyor musunuz?	67	56	37	31	15	13	119	100
11	Gönüllü rehber öğrencilerin değerler kulübü öğrencilerine yaklaşımlarından memnun musunuz?	83	70	28	24	8	7	119	100
12	Öğrencilerin rehber öğrencileri rol model aldıklarını düşünüyor musunuz?	53	45	55	46	11	9	119	100
13	Öğrencilerin çalışmalar sürecindeki tavır ve tutumlarından memnun musunuz?	83	70	30	25	6	5	119	100
14	Öğrencilerde proje sürecinde olumlu davranış değişikliği gözlemlediniz mi?	76	64	37	31	6	5	119	100
15	Projenin öğrencilere değer kazandırmada başarılı olduğunu düşünüyor musunuz?	86	72	30	25	3	3	119	100
16	Projenin öğrencilere özdenetim becerisi kazandırdığını düşünüyor musunuz?	70	59	44	37	5	4	119	100
17	Proje kapsamında öğrenci velileriyle ayda bir toplantılar gerçekleştirdiniz mi?	30	25	46	39	43	36	119	100
18	Öğrenci velileri sizinle yeterli iletişime geçerek destek verdi mi?	33	28	50	42	36	30	119	100
19	Öğrencilerin gençlik merkezine katılımı konusundaki isteklerini yeterli buluyor musunuz?	82	69	29	24	8	7	119	100
20	Diyanet İşleri Başkanlığı ve İl Müftülüğü maddi ve manevi olarak sizlere destek sağladı mı?	72	61	30	25	17	14	119	100
21	Bu projede görev almaya devam	79	66	23	19	17	14	119	100

	etmek istiyor musunuz?								
22	Yaz tatilinde gençlik merkezlerinde değerler kursları açmak ister misiniz?	83	70	19	16	17	14	119	100

Katılımcıların %63'ü proje süresince Millî Eğitim Bakanlığı personelleri ile yeterli düzeyde iş birliği yaptığını, %46'sı proje süresince Gençlik ve Spor Bakanlığı personelleri yeterli düzeyde iş birliği yaptığını, %45'i İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün çalışmalarına desteğini yeterli bulduğunu, %39'u Gençlik Spor İl Müdürlüğü'nün çalışmalarına desteğini yeterli bulduğunu, %50'si pilot okuldaki müdürlerin çalışmalarına desteğini yeterli bulduğunu, %61'i pilot okullardaki değerler kulübü öğretmeninin çalışmalarına desteğini yeterli bulduğunu, %52'si içerik ve programların yeterli olduğunu, %54'ü gönüllü rehber öğrencilerin faaliyetlere düzenli olarak katılım sağladığını, %66'sı gönüllü rehber öğrencilerle birlikte etkinlikler gerçekleştirdiğini, %56'sı rehber öğrencilerin projeye yeterli düzeyde katkı sağladığını, %70'si gönüllü rehber öğrencilerin değerler kulübü öğrencilerine yaklaşımlarından memnun olduğunu, %45'i öğrencilerin rehber öğrencileri rol model aldıklarını, %70'i öğrencilerin çalışmalar sürecindeki tavır ve tutumlarından memnun olduğunu, %64'ü öğrencilerde proje sürecinde olumlu davranış değişikliği gözlemlediğini, %72'i projenin öğrencilere değer kazandırmada başarılı olduğunu, %59'u projenin öğrencilere özdenetim becerisi kazandırdığını, %25'i proje kapsamında öğrenci velileriyle ayda bir toplantılar gerçekleştirdiğini, %28'i öğrenci velileri ile yeterli iletişime geçerek destek verdiğini, %69'u öğrencilerin gençlik merkezine katılımı konusundaki isteklerini yeterli bulduğunu, %61'i Diyanet İşleri Başkanlığı ve İl Müftülüğü'nün maddi ve manevi olarak destek sağladığını, %66'sının bu projede görev almaya devam etmek istediğini, %70'i yaz tatilinde gençlik merkezlerinde değerler kursları açmak istediğini belirtmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada hedeflenen adı geçen projenin faydalı yönlerini, aksayan taraflarını, model olabilecek durumları belirleyebilmek ve sürdürülebilir öneriler getirmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu projenin uygulandığı 48 ilde Diyanet Gençlik Merkezlerine devam eden 1365 öğrenci, 1160 veli, 384 öğretmen, 119 Diyanet İşleri Bakanlığı personeline uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir.

4.1. Gençlik Merkezlerine Ulaşım

Öğrencilerin %85'9'u gençlik merkezlerine ulaşımın kolay olduğunu, sadece %11,6'sı zaman zaman zorlandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç Diyanet Gençlik Merkezlerinin konum olarak öğrencilerin rahatlıkla ulaşım sağlayabileceği bölgelerde konumlandığını göstermektedir. Ancak zaman zaman zorlandığını belirten öğrencilerin sorunlarını dikkate almak gerekmektedir.

Eğitimde ulaşım ve ulaşılabilirlik önemli bir imkandır. Birçok ülke, eğitim için ulaşım imkanını kendisi sağlamakta ya da eğitim kurumlarını hizmet verdiği kitlenin ihtiyacı doğrultusunda konumlandırmaktadır.⁴⁵ Eğitim kurumlarının ulaşım kolaylığının eğitime yansması olumlu olmaktadır.⁴⁶ Bu çerçeveden bakıldığında eğitim sürecine doğrudan etkisi olan ulaşım imkanlarının çeşitlendirilmesi, Diyanet Gençlik Merkezlerinin ulaşılabilirliği konusunda hassas davranılması önem arz etmektedir.

4.2. Diyanet Gençlik Merkezlerindeki Araç Gereçlerin (Masa Tenisi, Dart, Akıl Oyunları vb.) Yeterliliği

Velilerin %60'ı gençlik merkezindeki araç gereçleri (masa tenisi, dart, akıl oyunları vb) yeterli bulmakta, %40'ı kısmen ya da tamamen yetersiz bulmaktadır. Buradan gençlik merkezlerindeki etkinliklere yönelik araç gereçlerin yeterli hale getirilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Eğitim ve öğretimde kullanılan araç ve materyallerin, karmaşık içeriğin basitleştirilmesine ve soyut olanı somutlaştırmasına yardımcı olduğu bilinmektedir.⁴⁷ Din öğretiminde kullanılan yardımcı materyaller sayesinde öğrenciler çevrelerindeki dinle ilgili olay, olgu ve objeleri daha çok fark edebilir, konuları daha iyi kavrayabilirler.⁴⁸ Öğretimde kullanılan araç ve materyallerin çeşidi ve niteliği arttıkça, öğrencilerin öğrenmeleri de artmaktadır.⁴⁹

⁴⁵ Aysun Erginer, *Avrupa Birliği Eğitim Sistemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2006), 98.

⁴⁶ Hasan Çelikkaya, *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi* (İstanbul: Alfa Basım Yayın, 1998), 111.

⁴⁷ Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, 161.

⁴⁸ Recai Doğan - Cemal Tosun, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2003), 158.

⁴⁹ M Şevki Aydın, "Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Olarak İlahiyat Fakülteleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/6 (1995), 91.

Burada karşımıza çıkan diğer husus oyun yoluyla öğrenmedir. Oyunla öğrenmenin güdüleyici ve öğrenilenleri daha anlamlı bir hale getirme özelliği bulunmaktadır.⁵⁰ "İş birliğine dayalı öğrenme öğretme" yaklaşımına uygun öğrenme gerçekleştirilmektedir.⁵¹ Buradaki esas amaç öğrencilere çok bilgi yığmak değil, öğrencilerin öngörülen davranışları kazanmasına yardımcı olacak bunlara vasıta olacak bilgiyi işlemek, paylaşmak ve üretmektir.⁵²

Projeyi yürüten heyet illerde öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirmektedir. Bu görüşmelerden birinde, Malatya ilinde bir öğrencinin "Biz burada eğleniyoruz, öğreniyoruz, dinleniyoruz." diyerek; Diyanet Gençlik Merkezi hakkındaki düşüncelerini özetlemesi aynı zamanda oyun ile öğrenmenin, değer kazandırmanın ne kadar manidar olduğunu da göstermektedir. Bunlar için din öğretimi ortamlarının fiziki, sosyal, psikolojik boyutlarının da öğrenenlerin özellikleri, bireysel farklılıkları, programların amaçları, öğretim, öğrenme ilke ve yöntemleri gibi hususlar göz önünde bulundurularak tasarlanması ve düzenlenmesi önemlidir.⁵³

Bu sonuç Diyanet Gençlik Merkezlerinin eğitim faaliyetlerinde önemli yeri olan araç gereçlerin sayısının yeterli düzeyde artırılması, geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi için desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.3. Gençlik Merkezlerinde Etkinliklerin Yeterlilik Düzeyi

Velilerin %49'u gençlik merkezlerindeki etkinlikleri yeterli bulmaktadır. Etkinliklerin yeterli olduğunu ifade eden velilerin yanında kısmen yeterli olduğunu ve yeterli olmadığını belirten velilerin görüşlerini de dikkate almak önem arz etmektedir.

Öğretmenlerin ise sadece %46'sı proje kapsamında gerçekleştirilen etkinlikleri yeterli bulmaktadır.

⁵⁰ Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, 103.

⁵¹ Murat Yıldız, "İşbirlikli Öğrenme İle Geleneksel Öğrenme Grupları Arasındaki Farklar", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/17 (1999), 158.

⁵² Mehmet Taşdemir, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme: Program, Öğretim, Yönetim ve Değerlendirme* (İstanbul: Ocak Yayınları, 2000), 87.

⁵³ Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme.*, 40.

Elde edilen bu sonuç değerler eğitiminde kullanılan etkinliklerin yetersiz olduğunu ve etkinliklerin içerik ve çeşitlilik olarak güçlendirilmesi ve artırılması gerektiği sonucunu ortaya koymuştur. Oysa okul dışı bu eğitimde etkinliklerin önemi çok büyüktür.

Okul dışı ve cami dışı bu eğitimi öğrencilerin bilişsel gelişimine uygun⁵⁴, toplumla ve kültürle ilişki kurabildiği⁵⁵ çeşitli etkinliklerle desteklemek gerekmektedir.⁵⁶ Bazı öğrencilerin de sözel anlatımlardan çok bedensel etkinliklerle daha verimli öğrendikleri bilinmektedir.⁵⁷ Bu kişiler, bireysel etkinlikler yaparak daha iyi öğrenirler.⁵⁸ Öğretim etkinlikleri aracılığı ile, öğrencilerin ilgilerinin tatmin edilmesi, uyanık meraklarının giderilmesi, zihinlerinin bol materyal üzerinde çalıştırılarak yetiştirilmesidir.⁵⁹

Yeni öğretim yöntemlerinde hem öğretmenin hem de öğrencinin etkinliği söz konusudur. Etkinliklerde ağırlık merkezi öğretmenden öğrenciye geçmiş, öğretmen etkinlikleri yöneten ve kontrol eden bir rehber olmaktadır.⁶⁰ Bu katılım somut etkinlikler yoluyla mümkündür.

Din eğitiminde uygulanan etkinlik ve programlar sadece din ile ilgili akademik bilgileri bireylerin zihinlerine yerleştirmek amacıyla gerçekleştirilen etkinlikler değildir. Bu etkinlikler aynı zamanda bireylerin birbirleriyle iletişime geçerek davranış tutum ve alışkanlıklar meydana getirmek amacıyla planlanan etkinliklerdir.⁶¹ Bu etkinliklerde birlikte öğrenme tecrübesi elde ederken iyi vakit geçirmeleri arzu edilmektedir. Eğitimde olumlu duygusal tecrübeler, öğrenmenin, güvenmenin ve sevmenin daha derin bir şekilde gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır. Din ve ahlak eğitiminin bu boyuttaki et-

⁵⁴ Mahmut Zengin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011), 54.

⁵⁵ Zengin, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*, 54.

⁵⁶ Adil Türkoğlu, *Karşılaştırmalı Eğitim: Dünya Ülkelerinden Örneklerle* (İstanbul: Baki Kitabevi, 1999), 30.

⁵⁷ AC Ornstein - FP Hunkins, *Eğitim Programı Temeller, İlkeler ve Sorunlar* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2014), 174.

⁵⁸ Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 198.

⁵⁹ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1998), 78.

⁶⁰ Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü* (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 252.

⁶¹ Kılavuz, *Kuşaklararası Din Eğitimi*, 165.

kinlikleri, günümüz gençliğinin yaşadığı yalnızlık, anlamsızlık, değersizlik, idealsızlık vs. gibi, olumsuz duyguların ortaya çıkmasına imkân vermeyecek, hayatta karşılaştığı problemlerle daha kolay bir şekilde baş edebilme gücü ve cesaretini kazandıracaktır.⁶²

Gençlerin her geçen gün genişleyen ufkunu, öğrendiği bilgileri, yaşadığı davranışları ve değişimi olumlu yönde geliştirmeye katkıda bulunan⁶³, iyi insanlar olabilmeye hedefiyle onların beceri ve yeteneklerinin keşfedilmesine neden olan çok yönlü⁶⁴, unutulmaz etkinliklerle, iz bırakan davranışlar ve kişilikler sergilemede değerler eğitimi etkinliklerinin önemi çok büyüktür.⁶⁵ Gezi, gözlem, inceleme, deney gibi etkinliklerle öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarının doyurulmasına yardım etmek⁶⁶, etkinlikleri çeşitlendirmek ve zenginleştirmek,⁶⁷ zaman zaman yaşlı ve hasta ziyaretlerine gitmek, öğrenilen konuları arkadaşlarına ve büyüklere anlatacak fırsatlar oluşturmak, bilmece, bulmaca ve küçük çaplı yarışmalarla ilgiyi artırmaya çalışmak, pikniğe gitmek, oyun oynamak veya işlenen konuyu tiyatro, piyes ve müzik (ilahi, çocuk şarkıları) gibi etkinliklerle cazip hale getirmek de oldukça önemlidir.⁶⁸

Dünyanın çeşitli ülkelerinde de karakter eğitimi programı çerçevesinde hazırlanan programlarla hem farklı derslerin konuları ile bütünleşik olarak hem de program dışı etkinliklerle karakter eğitimi sürdürülmektedir.⁶⁹ Farklı dini bakış açıları ve değer yargılarına sahip öğrencilerin iş birliğine dayalı etkinlikleri, onların farklılıkları anlamasına, din eğitiminde çoğulcu modellerin geliştirilmesine yardımcı olacaktır.⁷⁰

⁶² Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi: Kuramsal Bir Çalışma* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003), 231.

⁶³ Ahmet Çağlayan, *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005), 75.

⁶⁴ Çağlayan, *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 87.

⁶⁵ Çağlayan, *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 89.

⁶⁶ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1990), 107.

⁶⁷ Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, 278.

⁶⁸ Mürüvvet Bilgiz, *Çocuk Eğitiminde Sevgi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2006), 37.

⁶⁹ Çağlayan, *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 143.

⁷⁰ Mustafa Köylü, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2012), 115.

Yaparak yaşayarak öğrenme modeli benimsenen bu değer eğitimi projesinde etkinliklere dayalı karakter ve ahlak eğitimi temel yaklaşımdır. Bu hedefin gerçekleşmesinde temel araç eğitim öğretim içerisinde kullanılan etkinlikler olmaktadır. Araştırma sonucunda etkinliklerin kısmen yetersiz bulunması, üzerinde önemle durulması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar çevresinde etkinliklerde yetersiz kısımların tespitinin yapılarak, eksik kalan bölümler tamamlanarak yeterli düzeye getirilmesi, faaliyetlerin uygulanmasını kolaylaştıracak, öğretilmek istenen değerlerin öğretilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

4.4. İçerik ve Programların Yeterlilik Durumu

Diyanet personelinin %52'si, öğretmenlerin %62'si içerik ve programların yeterli olduğunu belirtmektedir. Bu sonuç Diyanet Gençlik Merkezlerinde uygulanan bu eğitimin içerik ve programının yeterli olmakla birlikte geliştirilmesi ve düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Program öğretimde amaçlara ulaşabilmek için, tekniklerin, işlenecek konunun, araç-gereç ve kaynakların bir bütünlük oluşturacak biçimde düzenlenerek hizmete sunulmasında izlenen bir yoldur. İçeriğin öğrencilere en etkili biçimde "nasıl" kazandırılacağı sorusu bizi programa götürür. Zihinsel yeti ve yeteneklerin geliştirilmesi, kafaya doldurulan bilgiler yoluyla değil, bilgilerin kazandırılmasında başvurulan çeşitli yol ve yöntemlerle sağlanır.⁷¹ Bloom'a göre, "Her öğrenciye ihtiyaç duyduğu zaman ve ek öğrenme imkânı sağlandığında herkes, belirlenen öğrenme seviyesine ulaşabilir."⁷²

Eğitim öğretim programlarının zenginleştirilmesi ile öğrenme ortamları farklı kişisel özellikler gösteren öğrenciler için zevkli ve eğlenceli hale gelirken öğrenme oranı da yükseltilebilir, eğitim öğretimin etkinliği arttırılabilir. Buna göre değerler eğitiminin programlanması, tartışılması aklın süzgecinden geçirilmesi önemlidir. Öğrencilerin gelişim düzeyleri göz önünde bulundurularak akılcı bir yaklaşımla karakter ve ahlakın olumlu yönde etkileyen ona kimliğini, sorumluluklarını hatırlatan bu rehberlik önemsenmelidir.⁷³ Bunun için din

⁷¹ Mitat Enç, *Eğitim Ruhbilimi* (İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri, 1981), 205.

⁷² Benjamin Samuel Bloom - Durmuş Ali Özçelik, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme* (Ankara: Pegem Akademi, 2012).

⁷³ Çağlayan, *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 75.

öğretimi ortamlarının fiziki, sosyal, psikolojik boyutlarının da öğrenenlerin özellikleri, bireysel farklılıkları, programların amaçları, öğretim, öğrenme ilke ve yöntemleri gibi hususlar göz önünde bulundurularak tasarlanması ve düzenlenmesi önemlidir.⁷⁴

Alanda geçerliliği olan bilimsel yöntemler çerçevesinde geliştirilen içerik ve programların zenginleştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının bu projede önemli bir ihtiyacı karşılayacağı ve projenin amacına hizmet etmesi konusunda daha etkili olmasına aracılık edeceği söylenebilir.

4.5. DİB-GSB ve MEB'in Kurumsal Olarak Faaliyetlere Desteği

Öğretmenlerin, %40'ı Gençlik Spor İl Müdürlüğü'nün çalışmalarına desteğini yeterli bulmakta, %52'si İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün desteğini yeterli bulmakta, %66'sı İl Müftülüğü'nün çalışmalarına desteğini yeterli bulmakta, %68'i okul müdürlerinin desteğini yeterli bulmaktadır.

Diyanet personelinin %66'sı Diyanet İşleri Başkanlığı ve İl Müftülüğü'nün maddi ve manevi olarak destek sağladığını belirtmiştir.

Böylece proje kapsamında sunulan kurumsal desteğin Gençlik Spor İl Müdürlüğüne sunulan desteğin yetersiz olduğu, Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından sunulan desteğin katılımcıların yarısı tarafından yeterli görülmele birlikte geliştirilmesi gerektiği, İl Müftülüklerinin desteği ise diğer kurumlara göre daha fazla destek verdikleri ve bu desteğin yeterli olduğu görülmektedir.

Burada örgütsel öğrenme kavramı öne çıkmaktadır.⁷⁵ Eğitim kurumlarının da tıpkı canlı sistemler gibi yaşamlarını idame ettirmek için çevresinden haberdar olup aynı ortamı yaşadıkları çevrelere uyum gösterme yeteneğine haiz olmaları beklenmektedir.⁷⁶ Eğitim öğretim imkanları noktasında maddî ve manevî yönden ilerlemeler teşvik edilmeli, etkin bir yönlendirme sistemi kurgulanmalı, bireysel ve kurumsal destek sistemleri artırılmalı hatta kurumsal yapılar bu teşviklere odaklı hale getirilmelidir.⁷⁷

⁷⁴ Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, 145.

⁷⁵ Ali Murat Sünbül, *Eğitim Gelişim ve Değişim 1* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2012), 32.

⁷⁶ Selim Yazıcı, *Öğrenen Organizasyonlar* (İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2001), 52.

⁷⁷ Selma Dünder - Muhsin Hesapçuoğlu, *Türkiye'de Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Postmodernizm* (İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2011), 68.

Eğitime odaklı hizmet veren örgütlerde sistematik bir biçimde problem çözebilen, yeni yaklaşımlar keşfeden, başarı ve hatalarını gözden geçirerek tecrübelerinden ders çıkaran, farklı sektörleri gözlemleyerek iyi uygulamaları kendine adapte edebilen, bilgi yaratan ve kendi içinde süratle bilgiyi paylaşan, çalışanları vasıtasıyla sinerji yaratan, kısacası sürekli öğrenerek sürekli iyileştirme anlayışını hayata geçirebilen yapı tesis edilmelidir.⁷⁸

Bu çerçevede ortak kurumların aynı hedefe hizmet etme bilinci içerisinde örgütlenmesi ve bu örgütlenme kapsamında karşılıklı iletişime önem vererek gerekli desteğin sağlanması önem arz etmektedir.

4.6. Diyanet Personeli, Öğretmen, Gönüllü Rehber Öğrencilerin İlgi ve Alaka düzeyleri

Öğrencilerin %91'i gençlik merkezi sorumlularının davranışlarından memnun kaldığını, %81'inin gönüllü rehber öğrencilerin davranışlarından memnun kaldığını, %73'ünün gönüllü rehber öğrenciler ile etkinlikler gerçekleştirdiğini ve gönüllü rehber öğrencilerin yeterince ilgilendiğini, velilerin %93'ü değerler kulübü öğretmeninden memnun olduğunu, %87'si gençlik merkezi personelinden memnun olduğunu, öğretmenlerin %62'si gönüllü rehber öğrencilerinin değerler kulübü öğrencilerinden memnun olduğunu, Diyanet personelinin %70'i gönüllü rehber öğrencilerin değerler kulübü öğrencilerinin yaklaşımlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Bu sonuç, etkili öğretimin sağlanmasında tüm ilgililerin yönetici, öğretmen, veli ve diğerlerinin iş birliği ve içten çabalarının gerekliliğini hatırlatmaktadır⁷⁹. Örgütlerin birtakım sonuçlara ulaşma işlevi ve verimliliği ancak insan öğesinin varlığı ve sisteme girişi ile anlam kazanmaktadır. İnsan bir anlamda örgütlerin hem amacı hem de aracı olmaktadır.⁸⁰ Böylece öğrenme, bireysel, ekip ve örgütsel vizyonların paylaşılıp, uyumlaştırılması ile etkinlik kazanacaktır.⁸¹

⁷⁸ Sünbül, *Eğitim Gelişim ve Değişim 1*, 32.

⁷⁹ Sünbül, *Eğitim Gelişim ve Değişim 1*, 53.

⁸⁰ Aytaç Açıkalın, *Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği* (Ankara: Pegem Akademi, 1994), 3.

⁸¹ Yazıcı, *Öğrenen Organizasyonlar*, 88.

Buradaki iş birliği iyi planlanmış ve tasarlanmış olmalı; bireysel ve örgütsel hedeflerin uyumlu olmasını göz önünde bulundurmalıdır. Bu, zamanla sağlanabilecek bir süreç olduğundan etkinliklerinde devamlılığa özen göstermesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan örgütsel öğrenme faaliyetlerin bir parçası olmak zorundadır.⁸²

Eğitim faaliyetlerinin girdisi ve çıktısı insandır. Girdiyi çevreden alır, belirli bir eğitim sürecinden sonra ürünü tekrar çevreye verir. Bu yüzden çevreyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu iş birliğinin tam olarak gerçekleştiği örgütlerde örgüt amacına ulaşır, gerçekleşmeyen örgütlerde ise eğitim örgütü tam olarak amacına ulaşamaz, sorunlar ortaya çıkar.⁸³ Örgütsel etkililik, bir örgütün amaçlarını gerçekleştirebilecek düzeyde verimliliğini, sağlığını, diriliğini, topluma yararlılığını sürdürebilmesidir.⁸⁴ Eğitim kurumlarının en önemli işlevlerinden birisi; bireyi kendisiyle ve toplumla barışık kılmaktır. Bu bağlamda, topluma ve kendisine yararlı bireyler yetiştirmek esastır. Başka bir deyişle, hayattan zevk alan mutlu bireyler yetiştirmek eğitim kurumlarının en önemli amacıdır.⁸⁵

Örgütsel etkililiğe, dolayısıyla başarıya ulaşmak için kurumların amaçlarını açık bir şekilde planlamaları, bu amaçlara ulaşmak için sistemli çalışmaları; belirlenen strateji ve uygulamalarıyla değişen dünyaya uyum sağlamaya çalışmaları gerekmektedir. Aksi halde örgütsel etkililikten söz edilemez.⁸⁶

Uygulamanın ana dayanağı velilerin ve çevre paydaşlarının öğrenme faaliyetinde aktif rol alması beklenmektedir. Elde edilen sonuçlar etkinliklere katılımın artırılması için önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Bu çerçevede eksiklerin ele alınarak katılımın artırılması konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve istendik düzeye çıkarılması faaliyetlerin artırılması daha aktif öğrenme ortamı sunarak, hedeflenen eğitim faaliyetinin amacına ulaşmasında etkili olabileceği söylenebilir.

⁸² Nevin Saylan, *Eğitim Bilimine Giriş (6. Baskı)* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), 340.

⁸³ Tahsin Akçay, *Eğitimde Temel Boyut İnsan* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 2012), 96.

⁸⁴ İbrahim Ethem Başaran, *Örgütsel Davranışın Yönetimi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1982), 24.

⁸⁵ Yeliz Çelikten, *Eğitim, Örgüt ve Liderlik* (İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2017), 53.

⁸⁶ Suna Tarhan, *İlköğretim Okullarındaki Öğretmenlerin Etkili Okul Algıları* (Ankara: Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 75.

4.7. Öğrencilerin Gençlik Merkezlerine İlgisi, İstek ve Aidiyeti

Öğrencilerin %87'6'sı boş zamanlarında Diyanet Gençlik Merkezine gitmek istediğini, %75'i gençlik merkezlerini beğendiğini, %88'i Diyanet Gençlik Merkezlerinde vakit geçirmekten mutlu olduğunu, %93'ünün değerler kulübü öğrencisi olmaktan mutlu olduğunu, öğretmenlerin %73,2'si öğrencilerin gençlik merkezlerine katılımı konusunda çok istekli olduklarını belirtmişlerdir.

Çocuklarla dini yaşantıları gözlemleyecekleri ortak paylaşım alanları ve duygusal iletişim atmosferi oluşturulmalıdır. Buralardaki zengin yaşantılar ve bol uyaranlarla çocukların soru sormalarına fırsatlar verilmeli, soruları da önemsenerek, anlayacakları biçimde ve doğru olarak cevaplandırılmalıdır.⁸⁷ Kişinin mensubu olduğu gruba bağlılığı, güveni ve attığı değer arttıkça onun grubun görüş ve inançlarından etkilenme derecesi artarken, dış kaynaklardan gelen iletişimden etkilenme derecesi azalır.⁸⁸

Bu sonuçlar bu merkezlerin gençler açısından rağbet edilen yer olması, öğrencilerin ilgi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet gösterdiği sonucu ortaya koymaktadır.

4.8. Görevlilerin Öğrenci Velileriyle İş Birliği

Velilerin değerler kulübü öğretmeni ile %33,9'u hiç görüşmediğini, %66,1'i belli aralıklarla görüştüğünü (%31 ayda bir, %24,5 haftada bir, %10,6 haftada birden fazla) belirtmiştir. Velilerin gençlik merkezi görevlisi ile %62'3'ü hiç görüşmediğini, %37,7'si belli aralıklarla (%20,9'u ayda bir, %12,8'i haftada bir, %4,1'i haftada birden fazla) görüştüğünü belirtmişlerdir. Velilerin %53,2'si gençlik merkezini ziyaret ettiklerini, %46'8'i ziyaret etmediklerini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin %33'ü öğrenci velileriyle ayda bir toplantı yaptıklarını, %47'si öğrenci velilerinin öğretmenlerle iletişime geçerek etkinliklerde destek verdiklerini, Diyanet personelinin %25'i öğrenci velileriyle ayda bir toplantı yaptıklarını, %28'i öğrenci velilerinin iletişime girerek etkinliklerde destek verdiklerini belirtmişlerdir.

⁸⁷ Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 180.

⁸⁸ Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 264.

Velilerin değerler kulübü öğretmeni ve gençlik merkezi görevlisi ve değerler kulübü öğretmeni ile düzenli görüşmeleri yeterli düzeyde yapmadıkları görülmektedir. Ayrıca velilerin yarıya yakınının gençlik merkezini hiç ziyaret etmedikleri ortaya çıkmıştır. Eğitimde süreklilik için veli desteği önemlidir. Velilerin sürece dahil edilmesi için gerekli düzenleme ve etkinliklerin yapılması eğitim niteliği için değerlidir.

Günümüzde ailelerin çocuklarıyla geçirdikleri süre gittikçe düşmüştür.⁸⁹ Bu da iletişim ve iş birliğini azaltmaktadır. İletişimi sadece konuşma yoluyla olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir. İletişim anlamda buluşma ve değerlerin kesişmesidir.⁹⁰ Nitekim bir öğrenci, öğretmenin kendisiyle benzer ilgileri, inançları, tutumları, olduğuna inanırsa, onun dersiyle daha yakından ilgilenir. Hatta öğretmenin öğrencisiyle aynı değerleri taşımasa bile, onların kişiliklerine, değerlerine, inançlarına saygı duyması bile iletişimi kolaylaştırır. Şu durumda din öğretimi öğretmenlerine düşen görevlerden birisinin öğrencilerini iyi tanımak; onların geçmiş yaşantılarından, ilgi ihtiyaç, beklentilerinden haberdar olmak, öğretim süreçlerinde bunlardan yararlanmak olduğu söylenebilir.⁹¹

4.9. Öğretmen ve Diyanet Personeli Arasındaki İş Birliği

Öğretmenlerin %54'ü koordinatör ve üst birimlerle iletişiminin yeterli olduğunu. Diyanet personelinin %63'ü Millî Eğitim Bakanlığı personelinin yeterli düzeyde iş birliği yaptığını, %46'sı GSB personellerinin yeterli düzeyde iş birliği yaptığını, %45'i İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün çalışmalarına desteğini yeterli bulduğunu, %50'si okul müdürlerinin çalışmalarına desteğini yeterli bulduğunu belirtmişlerdir.

Gençlere yönelik dini iletişimde, kendi kendilerine seçim yapabilme ve karar verebilmelerine destek olacak, yol gösterecek bir rehberlik gerekir. Bununla gençlerin değerleri keşfetme, özenme, modelleme, dini şahsiyetlerle özdeşim kurmalarına yol açan bir iletişim ön plana çıkarılmış olmaktadır. Bu-

⁸⁹ Mehmet Akif Kılavuz, *Kuşaklararası Din Eğitimi* (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011), 85.

⁹⁰ Halil İbrahim Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006), 12.

⁹¹ Cebeci Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 28.

nu başarabilmek için öğretmen ve diyanet personeli arasındaki iş birliği mühim rol oynamaktadır.⁹²

4.10. Faaliyetlerin Öğrenciler Üzerindeki Etkisi/Kazanımları

Velilerin %65'i Diyanet Gençlik Merkezlerindeki faaliyetlere katıldıktan sonra çocuğunda olumlu davranış değişikliği gözlediğini, %60'ı ebeveynine karşı olumlu davranış değişikliği gözlemediğini, %58'i çocuğunun kendi işlerini yapma becerisinin geliştiğini, %59'u sorumluluk sahibi olmaya başladığını, %74'ü daha dürüst davranmaya başladığını, %51'i daha sabırlı olmaya başladığını, %71'i dostane ilişkiler geliştirmeye başladığını, %79'u daha yardımsever olmaya başladığını, %78'i millî değerler konusunda daha duyarlı olmaya başladığını belirtmiştir.

Öğretmenlerin %50'si öğrencilerin rehber öğretmenleri rol model aldıklarını, %68'i öğrencilerin çalışmalar sürecindeki tavır ve tutumlarından memnun olduklarını, %59'u öğrencilerde olumlu davranış değişikliği gözlemediğini, %61'i etkinliklerin öğrencilere değer kazandırmada başarılı olduğunu düşündüğünü, %59'u etkinliklerin öğrencilere özdenetim becerisi kazandırdığını belirtmişlerdir.

Diyanet personelinin %45'i öğrencilerin rehber öğrencileri rol model aldıklarını %70'i öğrencilerin tavır ve tutumlarından memnun olduklarını, %64'ü olumlu davranış değişikliği gösterdiğini, %72'si değer kazandırmada başarılı olduğunu, %59'u öğrencilere özdenetim becerisi kazandırdığını ifade etmişlerdir.

Eğitimin hedefe varmasında, etkili bir anlatım kadar, öğrenciyi kendi gerçekliği içinde anlamak da belirleyicidir.⁹³ Bunun için de dini iletişim ve etkileşimin rolü büyüktür. Dini iletişimde duygu boyutuna ağırlık verilerek, basit anlaşılabilir bilginin yanında somut dini uygulamalar, model davranışlar ve iyi örnekler sunulmalıdır. Gençlerin görmeleri, duymaları, dokunmaları, izlemeleri sağlanmalı ve edindikleri izlenimler, gözlemler, duygu ve düşünceler samimiyetle paylaşılmalıdır.⁹⁴ Bunun yanında çevresine duyarlı, ahenkli

⁹² Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*,180.

⁹³ Yusuf Batar, *Empatik Din Eğitimi* (İstanbul: Elips Kitap, 2011), 72.

⁹⁴ Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 43.

ilişkiler kurabilen bireyler yetiştirmek önemlidir. Böylece İslam dini, insanlığa getirdiği yeni değerler ve bu değerler istikametinde insanların inanç, düşünce ve davranışlarını değiştirme hedefi itibariyle bir öğretim ve öğrenme faaliyeti olarak başlamıştır. Kapsamlı bir medeniyet projesi şeklinde bütün insanları hedef alan son ilahi din olması hasebiyle de sürekli bir eğitim-öğretim olarak devam etmiştir.⁹⁵

Eğitim aynı zamanda iletişimdir. Öğrencilerin kendi aralarında iletişimi kadar öğretmen, Diyanet personeli ve çevrelerindeki eğitimin paydaşlarıyla da iletişim öğrencinin istedik davranışlar edinmesini sağlamaktadır. Bulgular öğrencilerin rol model aldıklarını göstermektedir.

4.11. Diyanet Gençlik Merkezi ve Proje Faaliyetlerinden Olumlu Şekilde Bahsedilmesi

Velilerin %88'i çocuğunun gençlik merkezindeki faaliyetlerden olumlu şekilde bahsettiğini, öğretmenlerin %73'ü öğrencilerin etkinliklerle ilgili okuldaki diğer arkadaşlarına bahsettiklerini belirtmiştir.

Eğitim sürecini şekillendiren önemli unsurlardan bir tanesi de ortamdır. Öğretim ortamı içinde gerçekleşir. Bu ortamın psikolojik ve fiziksel şartları, dini mesajların yorumlanmasını büyük ölçüde etkiler.⁹⁶ Diyanet Gençlik Merkezleri öğrencilere olumlu öğrenme ortamı sunmaktadır. Bulgular incelendiğinde öğrencilerin bu merkezlerden memnun oldukları görülmektedir.

4.12. Etkinliklere katılım

Öğretmenlerin %55'i gönüllü rehber öğrencilerin düzenli katılım sağladığını, %57'si gönüllü rehber öğrencilerle birlikte etkinlik gerçekleştirdiğini, %54'ü rehber öğrencilerin yeterli düzeyde katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Diyanet personelinin %69'u öğrencilerin gençlik merkezlerine katılımını yeterli bulmaktadır.

Diyanet personelinin %54'ü gönüllü rehber öğrencilerin düzenli katılım sağladıklarını, %66'sı rehber öğrencilerle birlikte düzenli etkinlik gerçekleştirdiğini belirtmektedirler.

⁹⁵ Batar, *Empatik Din Eğitimi*, 45.

⁹⁶ Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim*, 72.

4.13. Öğretmen ve Diyanet Personelinin Değerler Eğitimi Etkinlikleri Konusundaki Görüşleri

Öğretmenlerin %25,5 değerler eğitimi çalışmalarına katılma konusunda istekli olduklarını, %53,6'sı projede görev almaya devam etmek istediğini, %26,6'sı yaz tatilinde gençlik merkezlerinde değerler eğitimi kursları açmak istediğini belirtmişlerdir.

Diyanet personelinin %70'i yaz tatilinde gençlik merkezinde değerler eğitimi kursları açmak istediğini belirtmiştir.

Bulgular öğretmenlerin eğitim çalışmalarına katılımın oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum eğitim-öğretim faaliyetlerinde istenilen hedefe ulaşılmasını zorlaştırabilir. Bundan dolayı öğretmenlerin örgütsel bağlılığını arttıracak, onları teşvik edecek önlemler almaları gerekmektedir. "Bireysel ihtiyaçların karşılanma düzeyi, işten sağlanan doyum, örgütsel amaçları benimseme düzeyi, karar katılma derecesi, yönetici davranışı" olarak tanımlanan⁹⁷ örgütsel davranış o kurumun en önemli yatırımlarından biridir. Bu nedenle çalışanların örgütsel bağlılıklarının artması, adanmışlık düzeylerinin gelişmesi ve iş doyumlarının artması için çağdaş bir yönetim anlayışı sergilenmeli ve insana gerekli değeri vererek onların gücünü etkili ve verimli kullanan örgütlerin sürekli olarak gelişmesine katkı sağlamak gerekir.⁹⁸

5. Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen verilerden değerler eğitimi etkinliği olan "Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum (ÇEDES) Projesi"nin daha uygun zeminde gençlere ulaşabilmesi için birtakım öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Şehir merkezleri haricinde, kırsal kesim de de gruplandırılarak Diyanet Gençlik Merkezleri tesis edilebilir.

Paydaş kurumlar arasında üst düzey takip ve koordinasyon güçlendirilebilir, tek merkezden yönetilebilir.

⁹⁷ Feyyat Gökçe - Pınar Bağçeli Kahraman, "Etkili Okulun Bileşenleri: Bursa İli Örneği", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/1 (2010), 178.

⁹⁸ Çelikten, *Eğitim, Örgüt ve Liderlik*, 89.

Çalışmaların koordinasyonunu sağlayan il koordinatörü öğretmenlerin üzerlerindeki ders yüklerini ve diğer sorumluluklarını azaltacak çözümler bulunulabilir.

İl içi-dışı kamp, izcilik, gezi faaliyetleri artırılabilir.

Öğretmen, manevi danışman ve öğrenci için değerler eğitimi içerikleri oluşturulabilir.

İlgili kurumlar tarafından Diyanet Gençlik Merkezlerine eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılacak araç gereç temini sağlanabilir.

Gençlik merkezlerinde eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılacak etkinlik hazırlanabilir.

Değerler eğitiminin daha etkili verilebilmesi için içerik geliştirilebilir.

Paydaş kurumların koordinasyonu için her kurumdan katılım sağlanan kurul oluşturulmalı ve kurumların desteği daha etkin hale getirilebilir.

Diyanet personeli, öğretmen, gönüllü rehber öğrencilerin faaliyetlerdeki etkinliğini arttıracak ve onları teşvik edecek tedbirler alınabilir.

Öğrencilerin gençlik merkezlerine ilgi istek ve aidiyetlerini arttıracak, bu duyuguyu zinde tutacak önlemler alınabilir.

Velilerin görevlilerle irtibatını arttıracak, paydaşlarla iş birliği oluşturacak, sürece müdahil olmalarını sağlayacak tedbirler alınabilir.

Projenin daha etkili ve verimli olabilmesi için merkezi bir bütçe ayrılabilir.

Değerler kulübü öğrencileri gönüllü olarak belirli bir sistematik takiple sarmal ve düzenli bir şekilde her yıl değerler çalışması içerisinde tutulabilir.

Kaynakça

Açıkalın, Aytaç. *Teknik ve Toplumsal Yönleriyle Okul Yöneticiliği*. Ankara: Pegem Akademi, 1994.

Aile Araştırma Kurumu. *Türk Ailesinde Adolesanların Sorunları*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 1997.

- Akbaş, Oktay. "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış". *Değerler Eğitimi Dergisi* 6/16 (2008), 9-27.
- Akçay, Tahsin. *Eğitimde Temel Boyut İnsan*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2012.
- Akgül, Aziz - Çevik, Osman. *İstatistiksel Analiz Teknikleri "SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset Ltd, 2003.
- Aksoy, Özay Nuri. "Lise Gençlik Değerlerinin Sosyolojik Analizi Balıkesir Örneği". *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2/2 (2021), 166-189.
- Ataç, Ömer. *Gençlerin Gençlik Merkezleri Faaliyetlerine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. Düzce: Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2018.
- Aydın, M Şevki. "Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Olarak İlahiyat Fakülteleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/6 (1995).
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler ve Buldurma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1998.
- Aydın, Mustafa. "Gençliğin Dini ve Ahlaki Değerleri". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003.
- Bacanlı, Hasan - Dombaycı, Mehmet. "Değer Eğitiminde Değer Boyutlandırma Yaklaşımı". *II. Uluslararası Değerler ve Eğitimi*. 889-912. İstanbul: Dem Yayınları, 2012.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Örgütsel Davranışın Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1982.
- Batar, Yusuf. *Empatik Din Eğitimi*. İstanbul: Elips Kitap, 2011.
- Bilen, Mürüvvet. *Plandan Uygulamaya Öğretim*. İstanbul: Anı Yayıncılık, 2002.
- Bilgiz, Mürüvvet. *Çocuk Eğitiminde Sevgi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Birsen, Gökçe. *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı*. Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984.
- Bloom, Benjamin Samuel - Özçelik, Durmuş Ali. *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.

- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem. Ankara: Pegem, 2017.
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Cılga, İbrahim. "Gençlerin Gelişiminde ve Madde Kullanımlarını Önlemede Gençlik Merkezlerinin Rolü". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 4/4 (2021), 128-175.
- Çağlayan, Ahmet. *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2005.
- Çelikkaya, Hasan. *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Basım Yayın, 1998.
- Çelikten, Yeliz. *Eğitim, Örgüt ve Liderlik*. İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2017.
- "Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi İş Birliği Protokolü". Erişim 13 Eylül 2022. <https://dinhizmetleri.diyadin.gov.tr/Documents/%C3%87evreme%20uyarlı%C4%B1y%C4%B1m%20Protokol%C3%BC.pdf>
- "Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum Projesi Uygulama Usul ve Esasları". Erişim 23 Eylül 2022. <https://dogm.meb.gov.tr/>
- Çınar, Fatih. "Gençlik Değerler ve Bağımlılık Profilleri Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2019), 164-186.
- Dikeç, Gül. "Gençlik Merkezini Kullanan Bir Grup Ergende Akıllı Telefon Bağımlılığı ile Sosyal Medyadaki Sosyal Kaygıları Arasındaki İlişki ve Et-kileyen Faktörler". *Bağımlılık Dergisi* 21/2 (2020), 99-107.
- "Din Eğitimi Alanı, Değerler Eğitimi Kurs Programı", Erişim 20 Eylül 2022
- Doğan, Recai - Tosun, Cemal. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2003.

- Dündar, Selma - Hesapçıoğlu, Muhsin. *Türkiye’de Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Postmodernizm*. İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2011.
- Düzgüner, Sevde. “Değişen Dünyada Gençlik ve Değerler”. *T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2015), 105-126.
- Ekici, Kübra Kamer. “Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 17 (2022), 38-60.
- Enç, Mitat. *Eğitim Ruhbilimi*. İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri, 1981.
- Eraslan, Levent - Erdoğan, Erdi. “Değerler, Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 5/2 (2015), 122-139.
- Erginer, Aysun. *Avrupa Birliği Eğitim Sistemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2006.
- Ersan, Ersoy. “Değişen Değerler Dünyasında Gençliğin Ahlâkla İmtihanı”. *Uluslararası Gençler ve Değerler Sempozyumu Kitabı*. 270-284. İstanbul: Korint Yayıncılık, 2014.
- Gökçe, Feyyat - Kahraman, Pınar Bağçeli. “Etkili Okulun Bileşenleri: Bursa İli Örneği”. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/1 (2010), 173-206.
- Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi: Kuramsal Bir Çalışma*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2003.
- Güngör, Özcan. “1.5 ve 2. Nesil Türk Gençlerinin Ailede Dini Sosyalleşmeleri: New Jersey, USA örneği”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53/2 (2012), 36-71.
- Hökelekli, Hayati. *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2013.
- İnce, Abdullah. *Türkiye Gençlik Makaleleri Bibliyografyası (1953-2021)*. Konya: Neu Yayınları, 2022.
- Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.

- Kılavuz, Mehmet Akif. *Kuşaklararası Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011.
- Koç, Ahmet. *Din Eğitiminde Etkili İletişim*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Koç, Mustafa. "Diyaret İşleri Başkanlığı'nın Öğrenci Yurtları ve Gençlik Merkezlerindeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (2013-2021): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi". *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* 3 (2021), 135-201.
- Kolcu, Merve. "Gençlik Merkezini Kullanan Ergenlerde (13-20 Yaş) Akıllı Telefon Kullanımının Uyku Kalitesine Etkisi". *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* 24/4 (2021), 512-519.
- Konrad, Adenauer. *Türk Gençliği 98:Suskun Kitle Büyüteç Altında*. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı, 1999.
- Konrad, Adenauer. *Türkiye Gençlik Araştırması*. İstanbul: Konrad Adenauer Vakfı, 2021.
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Tezmer Yayınları, 2014.
- Köylü, Mustafa. *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2012.
- Meydan, Hasan. *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012.
- Ornstein, AC - Hunkins, FP. *Eğitim Programı Temeller, İlkeler ve Sorunlar*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2014.
- Öğretici, Bekir. "Cami Merkezli Din Eğitimi Kapsamında 'Cami Gençlik Buluşmalarının' Önemi: Ümraniye Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/67 (2019), 729-737.
- Özensel, Ertan. *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2004.
- Saylan, Nevin. *Eğitim Bilimine Giriş (6. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.

- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1990.
- Sünbül, Ali Murat. *Eğitim Gelişim ve Değişim 1*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2012.
- Söylev, Ömer Faruk. *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi Kavram Kuram ve Uygulamalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Şener, Merve - Büyükyılmaz, Ozan. "Gönüllü Çalışma ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı: Karabük Gençlik Merkezinde Bir Araştırma". *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2021), 95-110.
- Şirin, Ahmet. *Gençlerin Değerler Sıralaması Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1983.
- Tarhan, Suna. *İlköğretim Okullarındaki Öğretmenlerin Etkili Okul Algıları*. Ankara: Beykent Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Taşdemir, Mehmet. *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme: Program, Öğretim, Yönetim ve Değerlendirme*. İstanbul: Ocak Yayınları, 2000.
- Tetik Kanık, Aslı. *İlköğretim Çağı Çocuğunun Ahlâk Gelişiminde Manevi Değerlerin Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Tezcan, Mahmut. *Gençlik Kültür ve Toplum*. İstanbul: Anı Yayıncılık, 2015.
- Türkoğlu, Adil. *Karşılaştırmalı Eğitim: Dünya Ülkelerinden Örneklerle*. İstanbul: Baki Kitabevi, 1999.
- Vatandaş, Celalettin. *Türkiye Gençlik Araştırması "Türkiye'de Gençlik Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri"*. İstanbul: SEKAM, Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi., 2016. <http://sekam.com.tr/images/resimler/468b1dd1.pdf>
- Yalın, Halil İbrahim. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Yapıcı, Asım. "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 9/2 (2009), 1-37.
- Yazıcı, Selim. *Öğrenen Organizasyonlar*. İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2001.

- Yıldız, Murat. "İşbirlikli Öğrenme İle Geleneksel Öğrenme Grupları Arasındaki Farklar". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 17/17 (1999).
- Yılmaz, Macid. *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2010.
- Zavalsız, Sinan. "Üniversite Öğrencilerinin Değer Algısı". *Değerler Eğitimi*. 163-189. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Zengin, Mahmut. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011.